

bok recensioner

Värdefullt om kriminalvård

GEORG K STÜRUP

**Treating the "untreatable"
Chronic Criminals at
Herstedvester**

The John Hopkins Press Baltimore, Maryland 1968
266 sidor. Pris kr. 78:65

George K. Stürup är sedan 1942 psykiater och chef i Danmark för vad som i Sverige närmast motsvarar en interneringsanstalt med plats för ca 150–200 interner.

Kraven på en förbrytare i Danmark för att han skall kunna dömas till placering på saerfengsel har likaledes sin motsvarighet i Sverige och består av upprepad allvarlig kriminalitet samt "nedsatt mottaglighet för straff". Under sina år på Herstedvester har Stürup samlat en rik erfarenhet av praktisk institutionspsykologi och han redogör ingående för sina försök att genomföra den svåra sammanjämkningen mellan samhällets (juristernas) krav på säkerhet från de till internering dömda och de egna försöken att inom anstalten skapa ett terapeutiskt samhälle där internerna med god tillgång till handledning får möjlighet att lära sig introspektion och i skyddad miljö får lära sig behärska sina a- och antisociala impulser.

Han lägger stor vikt vid personliga mellanmänskliga överföringsmekanismer och nödvändigheten av en emotionellt engagerad kontakt mellan interner och personal. Han beskriver tidsbundna utvecklingsfaser hos internerna inom anstalten och visar metoder att minska eller eliminera terapeutiskt negativa spänningstillstånd inom anstalten.

Stürup går mycket systematiskt och noga igenom institutionslivets personalproblematik och redogör för sin metodik att få hela personalstyrkan från enskilde vaktkonstapel till läkare att synkront arbeta för samma behandlingsmålsättning och hålla en hög motivationsnivå.

Denna del av boken är synnerligen välskriven och utgör en liten guldgruva för varje person i ledande ställning som sysslar med någon form av institutionsbehandling.

Vidare ägnar sig Stürup åt att beskriva den för internerna känsliga övergången från slutet till öppen vård innefattande anstaltens resurser med en öppenvårdsavdelning utanför murarna och den på liknande sätt som i Sverige organiserade, i landet decentraliserade kurativa organisationen.

I sin helhet utgör boken ett utomordentligt värdefullt tillskott till den annars vanligen ur terapeutisk synpunkt rätt magra litteraturen vad gäller behandling av asociala människor.

Kenneth Kennerhoff

Patientvården i brännpunkten

*Svensk Sjuksköterskeförenings
förlag.*

Pris kr. 10:—

Referat från ett symposium anordnat av Svensk sjuksköterskeförening i oktober 1968 har ut-

kommit i bokform med titeln *Patientvården i brännpunkten*.

Frågor om ansvar för omvårdnadsarbetet, delegering av medicinska arbetsuppgifter från läkare till sjuksköterska, organisation, utbildning, information och administration ställdes vid ett välbesökt möte i Folkets hus i Stockholm av en frågandepanel till en svarandepanel. De som frågade var sjuksköterskor från öppen och slutet vård, en rektor, en administratör, en studiesekreterare och en ombudsman och de som svarade socialstyrelsens chef, Bror Rexed, en överläkare, en sjukvårdsrådsdirektör, en representant från vardera landstingsförbundet och Spri samt ett skolråd från skolöverstyrelsen. SSF:s ordförande Gerd Zetterström-Lagerwall ledde diskussionen.

Ur frågor och inlägg från sjuksköterskehåll kan utläsas en oro för negativa återverkningar på patientvården och sjuksköterskans egen uppgift inom omvårdnadsarbetet av strukturförändringar och rationaliseringsåtgärder i sjukhusorganisationen och den totala hälso- och sjukvårdens organisation. Sjuksköterskan vill helt ta ansvar för och leda de uppgifter inom sitt funktionsområde som hon har utbildning och kvalifikationer för, den personliga omvårdnaden av de sjuka och i anslutning därtill administrativa och pedagogiska uppgifter. Gränsdragningen gentemot läkarens uppgifter och ansvarsområde, den medicinska verksamheten, är många gånger oklar i såväl slutet som öppen vård. Ansvarsfrågan, som diskuterades ingående i anslutning till frågor om delegering, rationaliseringsåtgärder m. m. är som referatet från symposiet utvisar svår att besvara klart och entydigt.

Administrationn av vårdarbetet, enligt socialstyrelsens chef en "knäckfråga" för hela diskussionen, vill man från sjuksköterske-

håll förbehålla sjuksköterskorna, på avdelningsnivå, avdelnings-sköterskan, på kliniknivå klinik-föreståndaren och för hela sjukhuset sjukvårdsföreståndaren. Man anser att denna organisationsform, som haft vissa initial-svårigheter, bl. a. på grund av personalbrist, nu är inarbetad och fungerar bra. Organisationsexperter har dock funnit det dubbla chefskapet för sjuksköterskorna ute på fältet, det medicinska och det administrativa, ofördelaktigt och har i samband med organisationsförändringar vid vissa sjukhus gett sjukvårdsföreståndaren stabsfunktion. Klinikföreståndaren har blivit en serviceperson till en klinikchef/blockchef, på vilken det medicinska ansvaret, omvårdnadsansvaret och det ekonomiska ansvaret skall vila. Som svar på frågor om det praktiska vårdarbetets administration svarade Spri's representant, att det för dagen inte finns planer på en förändring av den nuvarande föreståndarorganisationen, "men frågan kan komma upp".

Man diskuterade vidare problem rörande sjuksköterskans möjligheter att medverka till god patientvård då avdelningar kopplas, vårdpersonalen reduceras och servicepersonalen till stor del försvinner på lågfrekvent tid. De båda panelerna var inte helt överens om tolkningen av hög- och lågfrekvent tid och en sjuksköterskerepresentant fick påminna om att i långtidsvården är dygnets alla 24 timmar högfrekvent tid ur vårdsynpunkt. Spri's utredning som avser att mäta vårdinsatsen efter patienternas olika tillstånd omnämndes som ett försök till lösning av problemet.

Frågor om utbildning i förhållande till nya krav var närmast föranledda av att man i planering av den nya grundutbildningen för sjuksköterskor inte räknat med att en nylegitimerad sjuksköterska skall tjänstgöra ensam på en

(två) vårdavdelningar, vilket hon nu på grund av koppling av avdelningar tvingas göra. Socialstyrelsens chef gav lugnande svar. Han trodde att farhågorna var överdrivna och att man fick låta erfarenheten utvisa resultatet av utbildningen innan åtgärder vidtogs. Skolrådet var i princip inte främmande för en revidering av utbildningen om ändrade förhållanden gav anledning därtill.

Många fler frågor ställdes och besvarades, problem från öppen och sluten vård varvades i debatten och till slut fick auditoriet reagera, på tillsynes alltför kort tid. Boken rekommenderas varmt till den som har intresse av att ta del av en kritisk men på många sätt konstruktiv debatt om vitala sjukvårdsfrågor, som är lika aktuella i många andra länder som i Sverige. Åt läsaren överlämnas att avgöra om frågorna är relevanta och adekvat besvarade.

Carin Arborelius

Mentalsjukdomarna och lagen

Under red. av TORSTEN FREY

Almqvist & Wiksell 1969.

147 sid. Pris kr. 18:50

Det är sällan läkaren behöver slå i lagboken, när han utövar sitt yrke. Visst finns det lagbestämmelser och regler som måste följas, men ingen lag och inga regler kan i detalj föreskriva hur kampen mot sjukdom och död skall föras. Den läkare som följer principen, att handlar han rätt, så handlar han lagligt, honom går det oftast men inte alltid väl i händer — men han måste vara försiktig när han vänder på satsen.

Inom ett område av sjukvården

råder dock särskilda förhållanden. Den psykiatriska sjukvården är insnärjd i ett finmaskigt nät av paragrafer. Under de senaste åren har en livlig nyskapande verksamhet ägt rum inom den psykiatriska lagstiftningen. Det är därför viktigt att få moderna kommenterande framställningar av de nya lagarna. Under redaktion av Torsten Frey föreligger nu "Mentalsjukdomarna och lagen", skriven av en rad läkare.

Inledningsvis ger Torsten Frey en elegant essay över psykiatrins utveckling och nuvarande situation. En kättersk och orättvis reflexion kunde ifrågasätta, om inte psykiatrin snart kan befrias från sin tyngande historia. Vid varje sjukhusinvigning och i varje populär framställning om modern psykiatri frammanas bilder från gamla tiders dårhus. Modern psykiatri har numera förutsättningar att liksom annan naturvetenskap grundas på historiefri erfarenhet.

Den nya lag, som till vissa delar ersatte den gamla sinnessjuklagen, "lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall" (LSPV) behandlas av Curt Åmark.

Sjukvården och därmed också den psykiatriska sjukvården regleras av sjukvårdslagen, SjlL. För den psykiatriska sjukvårdens vidkommande måste därtill i vissa fall LSPV eller omsorgslagen tillämpas. LSPV innehåller de bestämmelser, som anses nödvändiga för att komplettera sjukvårdslagen när psykiatrisk sjukvård meddelas, *oberoende av den sjukets samtycke*. Detta är grundläggande förhållanden, som lätt ger upphov till missuppfattningar, inte minst därför att lagtexten, som i sin slutliga version är ett skickligt men snabbt genomfört departementsarbete, i vissa punkter är mindre tillfredsställande. Intagning enligt LSPV betyder i princip att sjukvård kan påtvingas den sjuke, utskrivning att tvångs-

möjligheterna upphör. Det är av största vikt att en kommentar är klar och översiktlig men samtidigt exakt. Åmarks framställning motsvarar tyvärr ej dessa krav. På flera punkter feltolkar författaren lagen och på andra kan oklara formuleringar leda vilse. En detaljkritik skulle här föra för långt. Kapitlet måste i sin helhet skrivas om för att bli användbart.

Hans Forssman skriver initierat och vederhäftigt om den nya lagstiftningen rörande psykiskt utvecklingsstörda. Vi har fått en lag, omsorgslagen, som måste betraktas som föredömlig. Praktiska och humana synpunkter har helt dominerat förarbetet och utformningen av texterna.

Gunnar A. R. Lundquist behandlar temat "Lagen och alkoholskadorna". Nomenklaturfrågor är svåra, men jag undrar, om vi är beredda att kalla alkoholism för "narkomani". Alkohol har uttryckligen undantagits när i tillägget till LSPV uttrycket "beroende av narkotiska medel" lanserades. Anmälningssplikten för läkare diskuteras klokt och erfaret. I referatet av nykterhetsvårdslagen kunde en mera kritisk kommentar ha varit på sin plats. Verkligheten är ledsamt nog en helt annan än den, som lagen åsyftar. Om vård av alkoholskadade enligt LSPV ges en korrekt information, även om diskussionen ej förts fram till årets tillägg till nämnda lag. Ej heller har fylleristrafikommitténs betänkande hunnit bli omnämnt.

Elis G. Regnér ger en snabb sammanfattning av temat "lagen och barn- och ungdomspsykiatri". Bestämmelserna är rätt snåriga, men författaren tycks ha lyckats med att ge det praktiskt väsentligaste. Man saknar emellertid en utredning om barnets och den underåriges (vilket väl numera betyder den som är under tjugo år?) rätt gentemot föräldrar och

barnavårdsmyndigheter. Vem kan bestämma om sjukvård för en nittonåring t. ex? Författaren tycks ha en felaktig uppfattning av begreppet "sluten vård" att döma av uttrycken på s. 118. Bestämmelser om intagning på mentalsjukhus finns inte av det enkla skälet att begreppet mentalsjukhus dess bättre inte finns i lagstiftningen längre.

Bo Gerle behandlar rättspsykiatri i en välavvägd översikt, där de uppgifter, som icke-specialisten behöver, har kommit med. På några punkter kunde det ha varit önskvärt med en något fyligare kommentar. Påföljden "överlämnande till öppen psykiatrisk vård" är tex värd en utläggning. Den torde nämligen inte kunna förenas med några tvångsåtgärder, vilket ofta betyder att påföljden blir helt verkninglös. Även om domstolen frångår läkarens bedömning kan patienten givetvis beredas psykiatrisk vård men nu enligt det vanliga förfarandet.

Bland socialpsykiatriska frågor behandlas bl a lagarna om avbrytande av havandeskap och sterilisering. Eftersom "abortlagen" genom praxis, bortsett från den rent formella handläggningen, praktiskt taget satts ur funktion, hade ett påpekande härom varit på sin plats. Beträffande sterilisering torde sådant ingrepp som villkor för äktenskapsdispens inte kunna uppställas formellt.

Sedan kapitlet om LSPV fått en tillfredsställande utformning och boken försetts med ett index kommer den att bli en utmärkt hjälpreda, inte bara för läkare, utan för alla socialt verksamma.

R. Schlaug

Näringslära

ESKIL WIKBERG

*Läromedelsförlagen,
Svenska Bokförlaget,
Stockholm 1969.*

334 sid. Pris kr. 35:—.

Näringslära representerar ett av de mörka fälten inom den svenska akademiska världen. Undervisning i näringslära har intill 1968 väsentligen enbart skett på de olika seminarierna för huslig utbildning i landet. Under de sista två åren har dock vissa ljuspunkter börjat skönjas i detta dunkel. Till dessa hör, förutom att man 1968 startade landets första kurs i näringslära på akademisk nivå i Stockholm och att man i 1968 års statsverksproposition fattade principbeslut om inrättande av den första professuren i näringslära i Sverige, att det nu också utkommit en svensk lärobok i ämnet ifråga.

Det har länge varit ett handikapp för dem som undervisat i näringslära och dietetik bl. a. på våra seminarier för huslig utbildning, att det inte funnits tillgänglig någon modern lärobok i näringslära på skandinaviskt språk. Detta behov förmådde framlidne lektorn vid Seminariet för huslig utbildning i Uppsala, Eskil Wikberg, att sammanställa en lärobok i näringslära. Arbetet påbörjades 1963 och då lektor Wikberg gick bort våren 1967 förelåg ett färdigt manuskript. Boken har 1969 utgivits av Svenska Bokförlaget och ingår i serien Scandinavian University Books.

Boken "Näringslära" omfattar totalt 334 sidor och är indelad i 17 kapitel. De första 11 kapitlen behandlar allmän näringslära där inledningsvis cellens anatomi och fysiologi samt digestionskanalens anatomi och fysiologi beröres. Därefter behandlas de olika grup-

perna av födoämnen såsom kolhydrater, fett, äggvita, mineraler och vitaminer. Vatten och elektrolytbalansen samt energiomsättningen har ägnats egna kapitel. De sista 6 kapitlen i boken berör allmän kostlära med diskussion av födoämnestabeller, näringsbehov och näringsnormer, kostundersökningar och kostplanering. Dessa har sammanställts av kostsektionen vid den födoämneshygieniska avdelningen vid Statens institut för folkhälsan.

Innehållsmässigt har boken sålunda en för läroböcker i näringslära tämligen konventionell indelning och inga väsentligheter i ämnet har utelämnats. Vissa formella skönhetsfel finnes dock, vilket givetvis delvis kan ha sin förklaring i att lektor Wikberg nödgades lämna ifrån sig sitt verk i ofullbordat skick och att andra fick ta vid för den slutliga granskningen. En viss förvirring huruvida svenska termer eller utländska låneord skall komma till användning synes sålunda ha uppstått vid slutredigeringen av boken. Sålunda stavas glukos och glukuronsyra med "u" medan glykoproteiner stavas med "y". Det rätta ur svenskt språkbruk torde ha varit att stava samtliga med "y". Engelska sjuken eller vitamin D brist omnämnes såsom "rakitis" vilket utgör en "swenglish", rätteligen benämnes den på svenska "rakit".

Att den medicinska terminologin är speciell och ofta försvårar förståelsen av medicinska fackböcker för lekmän är ett välkänt faktum. Eftersom det synes anmälaren att den aktuella boken är väl lämpad att användas vid undervisning i näringslära av icke-medicinsk personal, såsom vid undervisning i de husliga seminarierna, är det angeläget att inte alltför många fackord och medicinska termer användes utan närmare förklaring. Vid genomläsning av boken finner man att

syftet säkerligen också har varit att inte använda sig av "medicinarnalatinet" i onödigt omfattning och/eller utan översättning. Så har också som regel skett men likafullt återfinnes ett flertal facktermer såsom leukemi, diabetes insipidus, hyperthyreoidism, ödem, anomali utan att förklaring till termerna lämnas. I detta sammanhang kan också ifrågasättas hur många icke-medicinare som är införstådda med betydelsen av "ventromediala delar av hypothalamus" respektive "megaloblastanemi" eller att en sjukdom är "endemisk i Asien"?

Sammanfattningsvis kan dock sägas att Eskil Wikbergs bok "Näringslära" är mycket välkommen och fyller ett stort tomrum. Den utgör en god lärobok väl lämpad att användas vid undervisning i näringslära på hushållsseminarier. I förordet har angetts att boken skulle lämpa sig som kursbok för den akademiska 2-betygskursen i näringslära, och att även vissa delar skulle kunna rekommenderas för användning vid undervisning i näringslära vid de husliga seminarierna och vid sjuksköterskolorna. Enligt anmälarens mening är den kanske främst att rekommendera för de senare kategorierna samt för de medicinare och tandläkare som önskar få en god inblick i våra aktuella kunskaper om näringslära. För att tjäna som kursbok i en akademisk kurs i näringslära tycks den mig något för kortfattad men för dessa studenter finnes också utomordentliga engelspråkiga läroböcker att tillgå, så det synes inte vara bokens främsta uppgift att täcka deras behov av lärobok.

De här påtalade smärre bristerna i bokens formella utformning förringar på intet sätt bokens sakliga och reella värde utan syftar blott till att betona att en viss finputsning inför utgivningen av nästa upplaga yt-

terligare kan förhöja bokens värde. Ett värdigt tack till Eskil Wikbergs pionjärsats att skapa en svensk lärobok i näringslära vore nu att låta denna åtföljas av en andra del i form av en lärobok i dietetik och klinisk nutrition.

Leif Hambræus

frågor
för dagen

Världen blir rikare, men . . .

Den ekonomiska aktiviteten i världen nådde en ny höjdpunkt under tioårsperioden 1958—67, men tillväxttempot var mycket olika i de skilda delarna av världen, framgår det av Förenta Nationernas statistiska årsbok, som nyligen utkommit.

Av årsboken framgår bl. a. att *bruttonationalprodukten* för världen som helhet steg med 62 procent under den nämnda tioårsperioden. Eftersom befolkningens mängden ökade med 18 procent under samma period, betyder detta en ökning per invånare med 36 procent.

I länder med centraliserad ekonomi steg produktionen med 83 procent (65 procent per invånare), i industriländer med marknadsekonomi var ökningen 55 procent (39 procent per invånare) och i